

АШІQ ƏLƏSGƏR YARADICILİQININ SƏNƏTKARLIQ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

ARTISTIC FEATURES OF ASHUG ALASGAR'S CREATIVITY

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТВОРЧЕСТВА АШЫГА АЛЕСКЕРА

Ramiz QASIMOV

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

AMEA Naxçıvan Bölməsi

ramizqasimli44@gmail.com

Summary

Ashug Alasgar (1821-1926) is one of the most prominent masters of the art of ozan-ashug in Azerbaijan, which has a centuries-old tradition of development. Ashug Alasgar made great contributions to the development of the art of ashug, especially in terms of its form and content enrichment. Therefore, Ashug Alasgar was as famous and respected in the Turkic world as Dada Alasgar. Ashug Alasgar's work is rich in important artistic qualities both in form and content. Along with the artistic and stylistic figures and metaphors molded in the works of Ashug Alasgar, many perfect examples of metaphors created by Ashug Alasgar himself attract attention. His artistic heritage includes metaphors such as epithets, similes, metaphors, as well as artistic contrasts, repetitions and so on. come across stylistic figures such as.

Ashug Alasgar also attracts attention as a master who kept the national language alive and perfected it. Thus, its artistic heritage is very important as a creative fact, in which the phonetic laws and events of the Azerbaijani language are strictly observed. In his work, we observe the high demands of the strong laws and norms of the Azerbaijani-Turkish language, especially the high demands of the law of harmony, more clearly and with all practicality. Taking into account the requirements of the law of harmony and other norms in the heritage of Alasgar, we follow the unique spelling and pronunciation of derived words. As a result of theoretical and practical knowledge of the possibilities of the mother tongue, thanks to the mastery of Alasgar, new genres and images of ashug poetry appeared, the possibilities of using genders increased and gained new qualities and traditions. In this sense, the work of Ashug Alasgar is of great importance as the work of master ashugs, who demonstrate deep and rich artistic qualities.

Key words: Ashug Alasgar, system of metaphors, stylistic figures, poetics

Резюме

Ашыг Алескер (1821-1926) – один из самых выдающихся мастеров искусства озан-ашуг в Азербайджане, имеющий многовековые традиции развития. Ашыг Алескер внес большой вклад в развитие искусства ашуга, особенно в плане его формы и обогащения содержания. Поэтому Ашыг Алескер был так же известен и уважаем в тюркском мире, как Дада Алескер. Творчество Ашыга Алескера богато важными художественными качествами как по форме, так и по содержанию. Наряду с художественно-стилистическими фигурами и метафорами, вылепленными в творчестве Ашыга Алескера, обращает на себя внимание множество прекрасных примеров метафор, созданных самим Ашыгом Алескером. Его художественное наследие включает в себя такие метафоры, как эпитеты, сравнения, метафоры, а также художественные контрасты, повторы и так далее. попадают стилистические фигуры типа.

Ашыг Алескер также привлекает внимание как мастер, сохранивший национальный язык и усовершенствовавший его. Таким образом, его художественное наследие очень важно как творческий факт, в котором неукоснительно соблюдаются фонетические законы и события азербайджанского языка. В своей работе мы более четко и со всей практичностью соблюдаем высокие требования строгих законов и норм азербайджано-турецкого языка, особенно высокие требования закона гармонии. Принимая во внимание требования закона гармонии и других норм в наследии Алескера, мы следим за уникальным написанием и произношением производных слов. В результате теоретического и практического познания возможностей родного языка, благодаря овладению аласгарским языком, расширились новые жанры ашугской поэзии, образов, возможности использования родов, были приобретены новые качества и традиции. В этом смысле творчество Ашыга Алескера имеет большое значение как работа мастеров-ашугов, демонстрирующих глубокие и богатые художественные качества.

Ключевые слова: Ашыг Алескер, система метафор, стилистические образы, поэтика

Azərbaycan və ümumən türk dünyası saz-söz sənətinin görkəmli nümayəndələrindən biri Aşıq Ələsgərdir. Aşıq Ələsgər (1821-1926) aşılıq sənətinə yeni forma və məzmun gözəllikləri qazandıran çox gökəmli, ustad bir sənətkardır. *“Ona nəinki Azərbaycanda, bütün türk dünyasında Dədə Ələsgər deyə müraciət etmişlər. Qeyri-adi istedad sahibi olan Dədə Ələsgər aşıq sənətinin sirlərini dərindən bilərək ona həm də öz yaradıcılığı ilə yeniliklər qatmış, forma və məzmun etibarilə zənginləşdirmişdir”* (11).

Onun zəngin yaradıcılığı böyük ustalıq və dərin istedadla yaradılmış lirikadan ibarətdir. Aşıq Ələsgər həm də Göyçə aşıq mühitinə mənsub bir şəxsiyyət, nadir istedad sahibidir. “Göyçə aşıq mühiti Azərbaycan aşıq sənətinin təkkə ocağı əsasında intişar tapan qanadına daxildir” (7, s. 178).

Ələsgər sazın və sözlün zirvəsində qərar tutan bir sənətkardır. Bu ustad sənətkarın qoşma, gəraylı, tənris və digər nümunələrində böyük sənətkarlıq təzahürünü tapır. Ustad sənətkar təkcə özünəqədərki ustadanə qəlibləşdirilmiş obrazlılıq nümunələri və məcazları məharətlə istifadə etmir, həm də özü məcazların ən mükəmməl örnəklərini nümunə yaradır və yüksək obrazlılıq nümayiş etdirir. Sənətkarın yaradıcılıq dili, şeirlərinin leksik tərkibi, sözlərdən istifadə məharəti, mükəmməl, tam qafiyə sistemi, şeirlərinin vəznı, bölgü sistemi və s. Azərbaycan poeziyasına böyük sənətkarlıq qazandırmış, poetik cəhətdən zənginləşdirmişdir.

Ustad Aşıq Ələsgərin sənətində böyük təb, istedad ehtiva edən nadir poetika ucalmaqdadır. Ustad Ələsgərin yaradıcılığında zəngin və mükəmməl poetik ustalığa malik olan məcazlar da yer almışdır. Ümumiyyətlə, Aşıq Ələsgərin mükəmməl məcazlar sistemi vardır. Ustad sənətkar həm qəlibləşmiş məcazlardan məharətlə istifadə etmiş, həm də özü məcazların ən kamil örnəklərini ortaya qoymuşdur. Bu mənada ustad sənətkarın yaradıcılığında mükəmməl epitetlər, təşbehlər, metaforalar, üslubi bədii fiqurlar istifadə edilmişdir. Ən əsası, ustadın savadsız olması haqda fikirlər səsləndirilsə də, onun təkcə əsərlərinin bədii dili Ələsgərin nə qədər dərin bilik və dildən istifadə ustalığına malik olduğunu təsbit etməkdədir. Əgər nəzərə alsaq ki, məcazların yaranması, üslubi fiqurların reallaşdırılması dil faktları üzərində reallaşır, o zaman Aşıq Ələsgərin belə mükəmməl məcazlar sistemi və üslubi fiqurlar ortaya qoymasının sirrini onun ana dilimizin imkanlarına nə qədər yaxından, dərindən bələd olmasında görməliyik.

Aşıq Ələsgərin irsində “dodağın qönçə”, “dişlərin sədəf”, “sərv boylu”, “lalə yanaqlı”, “bal dodaqlı” və s. kimi qəlib məcaz nümunələrinə rast gəlinməklə bərabər böyük ustadın məharətlə ərsəyə gətirdiyi kamil məcaz nümunələri də yer almaqdadır. Aşıq Ələsgər yaradıcılığının sənətkarlığı da məhz bu özünəməxsus, fərdi yaradıcılıq işinin məhsulu olan məcazlar sistemi, üslubi fiqurlarındadır. Aşıq Ələsgərin yaradıcılığında, poetexnikasında çox mükəmməl yaradılmış təsirli,

canlı mübaliğələrə, metaforalara, təşbeh və epitetlərə, bədii təzadlara və s. rast gəlinməkdədir.

Sənətkarın fikri təsirli ifadə etmə imkanlarından biri mübaliğədir. Şişirtmə və hiperbola da adlanan bu bədii fiqur varlığın və ya mətləbin olduğundan daha təsirli formada bədii əks etdirilməsi yolu ilə ortaya qoyulur və məqsəd daşıyır. Bu da həmin keyfiyyətin daha təsirli alınmasına səbəb olur. Xüsusilə lirik şeirlərdə aşiqin çəkdiyi hiss və duyğuların, kədər və üzüntülərin, o cümlədən gözəlliklərin, həsrətin, sevginin təsirli ifadə olunmasında mübaliğələr böyük rol oynayaraq sənətkarlara ustalığ göstərmək baxımından əl verir. Məsələn, Aşiq Ələsgərin yaradıcılığında aşağıdakı kimi mübaliğələrə rast gələ bilərik:

Yüz il keçsə, əlim səndən üzümərəm,
Çəksələr dilimdən dara, Bəyistan! (2, s. 33)

Yaralı bağıma, gözəl, daş döymə,
Qoyma sinəm üstə köz, qadan alım (4, s. 16).

Üzün gördüm, din-imanı itirdim,
Çəkdi sinəm üstə dağı qırmızı (4, s. 18).

Ələsgərin qəddi Sinaya yetər (4, s. 19).

Mardan şirə çəkib, daşdan keçərdin,
Dəryalardan ləlü-gövhər seçərdin.
Pərvazlanıb Qafdan Qafa uçardın,
Gəlmir tənbəkiyənin bal, qoca baxtım (2, s. 88).

Naləm istər bu dünyanı dağıtsın (4, s. 21).

Ürəyimdə yüz dərmansız yaram var! (4, s. 26)

Dolanır gözləri canlar almağa,
Şölə salır xanlıq fanarı kimi (4, s. 39).

Şöləsi aləmi edib münəvvər (4, s. 42).

Camalın şöləsi nuri təcəlla,
Görsə şəfa tapar xəstə, gözəllər! (4, s. 43)

Tərsa üzün görsə, tez gələr dinə,
Alım görsə, gedər saz alı, Güllül! (4, s. 46)

Qəm qalxıb başından aşa, dayanmaz (4, s. 23) və s.

Aşiq Ələsgərin yaradıcılığında rast gəldiyimiz və çox tez-tez istifadə edilən üslubi fiqurlardan biri də bədii təkrirdir. Məlumdur ki,

təkrirlər bədii predmetin diqqətə çatdırılması məqsədilə həyata keçirilən uğurlu fiqurlardandır. Ələsgər də öz yaradıcılığında məhz müəyyən məsələləri daha çox diqqətdə saxlamaq və nəzərləri cəlb etmək məqsədilə təkrirlərdən faydalanmışdır. Onun yaradıcılığında təkrirlərin müxtəlif formalarına – həm anafora, həm də epiforalara rast gəlirik. Bəzi hallarda epiforalar ayrı-ayrı misralarda işlənməklə rədif kimi çıxış edir:

Bu dünyada üç şey başa bələdir:
Yaman oğul, yaman arvad, yaman at (2, s. 36).

Hər kim görcək istər yarı pünhandan,
Daim çəkər ahü-zarı pünhandan.
Ataşı ürəkdən, narı pünhandan,
Kirpiyi oxlayır, qaşığı yandırır.

Ataş alıb çox da yanma, Ələsgər,
Sənətindən heç usanma, Ələsgər.
Öz-özünə qubarlanma, Ələsgər,
Dünyanın Urustam-Zalı varıymış (3, s. 80).

Dağların köksündə qar nişanası,
Gül üstə görünür xar nişanası.
Ölürəm, qəlbimdə yar nişanası,
Gözüm yolda, intizara yetmədi (3, s. 85).

Günahkar, günahkar, günahkar mənəm! (4, s. 47)

Hər yetən gözələ gözəl demənəm,
Gözəldə gərəkdə işvə-naz ola (4, s. 50).

Ustad dərin, kamal dərin, söz dərin (4, s. 51) və b.

Biz Aşıq Ələsgərin ustalığı və ustadlığını həm də bədii-üslubi fiqurların ən incəliklərinin istifadə məharətində də müşahidə edirik. Ələsgər təkrirlərdən tək-cə leksik səviyyədə olanlardan deyil, həm də misraya özünəməxsus tələffüz və qulaq zövqü verən təkrirlərin fonetik səviyyədə təzahürü olan assonans və alliterasiyalardan da uğurla istifadə edir.

Qənd əzilib dilə, dişə, dəhana,

Qaymaq dodaqlara bal bələnibdi (4, s. 45). –

misrasının birinci sətirində “d” samitinin, ikinci sətirində “q” və “b” samitlərinin təkrarını – alliterasiyanı müşahidə edirik. Xüsusilə birinci misranın üç sözündə ard-arda sözün başında “d” samitinin işlənməsi

fonetik təkrir sayəsində qulaq zövqünü artırır, misraya poetik tərəvət, ifadəlilik və estetik zövq gətirir. Ələsgərin poetexnikasında daha fərqli təkrir örnəyinə də rast gəlirik. Buna müəyyən mənada elliptik təkrir demək daha doğru olar. Burada həm də üslubi sinonimlik baş verdiyini də qeyd edə bilərik ki, belə orijinal nümunələrdən də Aşıq Ələsgər yaradıcılığında məharətlə istifadə etmişdir. Məsələn:

Bülbül gülə yaz, gülü bülbülə (4, s. 50).

Belə nümunələrdə “bülbül və gül” aşıq və məşuqu rəmzləşdirən obrazlar olaraq klassik ədəbiyyatda daha tez-tez işlədilən üslubi sinonimlik kimi rast gəlinir. Eyni zamanda eyni misra daxilində bir neçə yerdə elliptik şəkildə işlədilməklə həm təkrir və həm də eyni sinonimlik cərgənin fərqli-elliptik şəkildə istifadəsi ilə, yəni qarşılıqlı münasibət mənası daşıyan üslubi təzad yaradılmasına müvəffəq olunmuşdur. Bundan başqa ustad aşığın:

İqbalına bax, bax, baxtına bax, bax

Və ya:

Tarixinə bax, bax, vaxtına bax, bax (4, s. 10-11). –

kimi misralarında uğurlu alliterasiya nümunələri yaratmışdır. Samit səslərin təkrarından məharətlə istifadə edən ustad sənətkar yüksək estetik təsirə və qulağa yatımlı ifadəliliyə malik olan fonetik təkrir – alliterasiya nümunəsi ortaya qoymuş, həm də leksik səviyyədə müşahidə olunan təkririn dərin mənalılıq kəsb edən örnəyini yaratmışdır. Hər iki misrada leksik səviyyə və fonetik tərkibdə “bax” sözlərinin təkririnə rast gəldiyimiz kimi, sözlərin daxilində “x” samiti və “a” saitinin də təkririni müşahidə edirik, yəni alliterasiya və assonans hadisəsini eyni yerdə müşahidə edə bilərik.

Ustad sənətkarın poetikasında fikrin qüvvətli, özünəməxsus və mənalı ifadə olunmasında mühüm funksionallıq daşıyan üslubi fiqurlardan digəri bədii təzaddır. Ustad sənətkarın yaradıcılığında biz təzadların da çox məharətlə yaradılmış örnəklərini görürük. Məsələn:

Fərqi var qış ilə yaz arasında (4, s. 10);

İgid cavanlıqda dəli gərəkdir,
Qocaldıqca mərifət tapa, hal bilə (4, s. 13);

Yaxşı günün olurmuşsa yamanı,
Yaman günün yaxşı halı varıymış (4, s. 14);

Çox çəkmişəm, az görmüşəm danəndə (4, s. 15);

Qəm satıb, dərd alıb, nəf eyləmişəm (2, s. 58);

“Can” deməklə candan can əskik olmaz,
Məhəbbət artırır mehriban eylər.
“Çor” deyənin nəfi nədi dünyada
Abad könlü yıxar, pərişan eylər (2, s. 59);
Seçilməz məhşərdə nə şah, nə gəday (4, s. 31);
Tülkü havalanıb deyir aslanam (4, s. 33);
Kor yapalaq kəklik alıb yeyibdi,
Laçın ölüb, o tərhanlar itibdi (4, s. 33);
Kimi atlaz geyir, tirmə qurşayır,
Kimi üryan gəzir qarın içində (4, s. 33);
Ərə “get-get” deyər, oynasa “gəl-gəl” (4, s. 35);
Ayaq oddu, yanmır, başı yandırır (4, s. 35);
El içində pak otura, pak dura (2, s. 65);
Məcəzi danışa, məcəzi gülə (2, s. 65) və s.

Əgər diqqətlə təhlil etsək, aydın müşahidə edərik ki, böyük ustad sənətkarın təzadla bağlı örnəklərində üslubi antitezalardan da məharətlə istifadə edilmişdir. Bu maraqlı və ustadanə örnəkləri öz sənətkarlığı ilə yaradan Aşıq Ələsgər onun ən orijinal nümunələrini ortaya qoymağa müvəffəq olmuşdur. Belə ki, yuxarıda göstərilən nümunələr arasında çoxsaylı üslubi, kontekstual təzadlar da yer almışdır: “şah – gəday”, “tülkü – aslan”, “can demək – çor demək”, “atlaz geyinmək – üryan gəzmək” və s. Bu örnəkləri maraqlı və orijinallaşdıran digər bir səciyyəvi xüsusiyyət, Aşıq Ələsgəri bir daha ustad olaraq tamamlayan bədi məharət həm də bu təzad örnəklərinin daxilən bədi təkrirlə birgə ortaya qoyulmasıdır. Məsələn:

El içində pak otura, pak dura (4, s. 65);

Məcəzi danışa, məcəzi gülə (4, s. 65) və s.

Belə nümunələrin sayını artırmaqla Aşıq Ələsgərin nə qədər ana dilinin imkanlarından ustalıqla yararlandığını qətiyyətlə təsdiq edə və göstərə bilərik.

Aşıq Ələsgərin sənətkarlıq qüdrətini onun yaradıcılığında müşahidə etdiyimiz müxtəlif sadə və mürəkkəb məcazlar sistemində də görmək mümkündür. Məmmədhüseyn Təhməsin böyük ustad sənətkar haqqında bəhs edərkən yazırdı ki: *“Ələsgər geniş mənalı məcazların bütünü formalarından, çeşidlərindən, hətta çalarlarından məharətlə*

istifadə edən sənətkarlardandır. ...Onun bütün təsvirlərində bədii icad əsas rol oynayır ki, Ələsgərdə bədii icad olmayan şeir yoxdur. Bu, onda çoxlarına müəssər olmayan bir qabiliyyətdir” (8, s. 103). Ustad sənətkar nəinki sadə, hətta elə mürəkkəb məcazlar yaradıb ortaya qoymağa müvəffəq olmuşdur ki, obrazlı fikrin ifadəsində sonradan bu örnəklər də ənənəviləşərək qəlib məcazlar kimi istifadəyə düşmüşdür. Onun olduqca maraqlı, məzmunlu epitetləri, təşbehləri, metaforaları və b. nəzər diqqəti cəlb edir.

Məlumdur ki, müxtəlif hiss və duyğuların tərənnümündə məcazlardan daha çox istifadə edilir. Gözəlliklərin təsviri, təbiətin tərənnümü, kədərin, sevincin dilə gətirilməsi və s. üçün epitetlər, təşbehlər, metaforalar daha çox işə yararır. Bu qüdrətli sənətkar da bədii təsvir və ifadə vasitələrindən çox məharətlə yararlanır, canlı, ecazkar təbiət mənzərələri, təsirli, yadda qalan obrazlar, qəlbləri rıqqətə gətirən hiss və duyğular təsvir və tərənnüm edir. Aşiq Ələsgər sevgi motivli şeirlərində, gözəlləmə nümunələrində məcazların ən kamil nümunələrini yaradır.

Maraqlı və orijinal epitetlər yaradan ustad sənətkar həm qəlib məcazlar, həm də özünəməxsus yaradıcılıq nümunələri olan orijinal epitetlər ortaya qoyur. Bu epitetlərin həm orijinallığı, həm də mürəkkəbliyi nümunələrdə aydın ehtiva olunur:

Epitet:

- Büllur buxaq, lələ yanaq, ay qabaq,
Şahmar zülfü pərişanlar dolanır (2, s. 47);
- Yüz sənintək ahu gözən şahmarı
Fələk kəməndinə saldı dünyada (3, s. 43);
- İnnabı ləbləri can dərmanıdı (3, s. 44);
- Almadı yanağın, büllur buxağın,
Dodaqların meyli-məzəli, Güllü! (3, s. 53);
- Ləb qönçə, diş inci, yanağın lala (4, s. 57);
- Tuti dilli, sərv boylu Salatın (4, s. 57);
- Gül əndamı, tər libası seçilmiş (4, s. 57);
- Ləblərin innabı, dəhanın dürdan (4, s. 58);
- Zəməm zümməli göllərin, dağlar! (4, s. 22);

“Şahmar zülfü pərişan”, “ahu gözən şahmar”, “meyli-məzəli dodaqlar”, “innabı ləblər” və s. kimi nümunələrdə ustad aşığın böyük istedad və nadir məharəti özünü nümayiş etdirir. Əlbəttə, asan müqayisə olunan bənzətmə və ya epitet yaratmaq çətin deyil və hər bir şairin, ədibin yaradıcılığında rast gəlmək olar. Lakin heç ağıla gəlməyən, qeyri-adi münasibətlərə, məntiqi bağlılığa dayanan nümunələr üzərində məcazlar yaratmaq Aşiq Ələsgər kimi istedadlı sənətkarların payına düşür. Bunu epitetlərdən başqa Aşiq Ələsgərin yaradıcılığında topladığımız çoxsaylı təşbeh, metafora nümunələrində də aydın müşahidə etmək mümkündür:

Təşbeh:

Sona kimi cumub eşqin gölünə (4, s. 45);

Tovuz kimi şux bəzənib durubsan (4, s. 45);

Tovuz kimi qalxdın çeşmə başından (4, s. 45);

Sonatək silkinib gərdən çəkəndə (4, s. 48);

Fərə kəklik kimi xoş avazından (4, s. 57);

Metafora:

Gahdan qeyzə gələr, nahaq qan eylər,
Dinşəmiz haramı, halalı dağlar! (2, s. 41);

Ağ xələt bürünər, zərnişan geyməz,
Heç kəsi dindirib xətrinə dəyməz.
Sərdara söz deməz, şaha baş əyməz,
Qüdrətdən səngərli, qalalı dağlar! (2, s. 41);

Çalxalanır sonalar, çığırsır qazlar (2, s. 42);

Bütün bu kimi istedadla yaradılmış nümunələrin və aparılan təhlillərin fəvqündə qətiyyətlə demək olar ki, Aşiq Ələsgərin yaradıcılığı bütün vüsəti və sənətkarlığı ilə Azərbaycan dilinin qüdrətini təzahür etdirir. *“Aşiq Ələsgərin dili Azərbaycan dilinin gözəlliyidir və öz təntənəsi, təbiiyi, dəbdəbəsi və səmimiyyəti ilə gözəlliyin dilidir. Bu dilin sanbalı ondadır ki, o, dərin fəlsəfi fikirlərlə müdriklik və zəngin bədii qayə ilə həyati mətləbləri açmağa qadirdir”* (10). Azərbaycan dilinin imkanlarından istifadə məharəti məhz Aşiq Ələsgərə böyük ustalıqla cinaslar yaratmağa imkan vermiş, hətta dodaqdəyməz və dildönməz kimi aşiq şeirinin tamamilə yeni şəkillərini yaratmağa müvəffəq olmuşdur. Azərbaycan dilinin fonetik

sistemini mükəmməl bilmədən belə kamil istifadə örnəkləri də ortaya qoymaq mümkün olmazdı. Omofonlardan istifadə yolu ilə ustad aşiq elə məharətli cinaslar yaradır ki, bunlar gəlib keçmiş aşiq şeiri tarixində öz orijinallığı ilə seçilir.

Aşiq Ələsgərin müəyyən mənada ana dilimizin inkişafı sahəsində göstərdiyi xidmətlərdən də haqlı olaraq danışmaq olar. *“Aşiq Ələsgər o sənətkardır ki, həm özünəqədərki qəlib məcazları, janrları böyük məharət və ustalıqla istifadə etmiş, həm də tamamilə bənzərsiz, orijinal məcaz nümunələri ortaya qoymuş, yeni janrlar ərsəyə gətirmişdir. Onun təcnisləri, dodaqdəyməz və cığalı təcnisləri Ələsgərin həm hər elmdən, həm də söz elmindən nə dərəcədə dərin bildiyinin əyani təzahürüdür. Ustadın bağlamaları, deyişmələri, həcvləri, hərbə-zorbaları, müxəmməs və divaniləri onun nə qədər zəhmətkeş və yaradıcı, məhsuldar, ustad bir sənətkar olmasının sübutudur”* (9). Doğrudur, onun dili şifahi idi, amma Aşiq Ələsgər o sənətkarlardan idi ki, ana dilinin tələblərini öndə tutar, ərəb-fars mənşəli, alınma sözləri ana dilinin tələblərinə uyğun istifadəyə üstünlük verərdi, nəinki ana dilini alınan sözlərin orijinallığını qorumaq kimi tələblərini pozmaq və kirlətməklə lazımsız bir işə qeyrət göstərərdi. Bu mənada onun yaradıcılıq dilində Azərbaycan-türk dilinin tələblərinin nə qədər dəmir qanunlar çərçivəsində qorunduğunun şahidi ola bilirik. Məhz buna görə Azərbaycan dili uzun bir tarixi yora və dizə çəkərək bugünkü inkişaf zirvəsinə qədər gəlib çata bilmişdir. *“Ana dilindən daha səmərəli faydalananmaq istiqamətində inkişaf Aşiq Ələsgərin yaradıcılığında xüsusi intensivlik qazandı və nəticədə onun əsərləri mükəmməl poetik hadisəyə çevrildi, poetik üslubunun nüfuzu artdı. Aşiq şeirində deyim boyatlığına, şablonlaşmış obrazlı söz və ifadə sisteminə yeni çalarlar, yeni poetik ovqatın məhsulu olan tərəvətli təsvir vasitələri qabarıqlaşdı”* (5, s. 33). Aşiq Ələsgər yaradıcılığında biz: atəş-ataş, dəhan-dahan, lələ-lələ, Rüstəm–Urustam, xəta-xata, nəbat-nabat, rizvan-irizvan, rəhbər-irəhbər və s. kimi alınma sözlərin Azərbaycan dilinin fonetik hadisə və qanunlarına uyğun işləndiyini müşahidə edirik. Əslində elə bu da onun yaradıcılıq dilini daha da xəlqiləşdirir, onun yaradıcılığını həm də xalq dilinin mövcud vəziyyətinin müşahidəsi kimi ciddi mənbəyə çevirir. Böyük sənətkarın yaradıcılığında müşahidə edilən belə dil faktları həm də ana dilinin daxilində gedən dilçilik hadisələrinə qarşı daha çox xəlqi və milli mövqedən yanaşmaq zərurətini ortaya çıxarır. Çünki onun

praktik olaraq ortaya qoyduğu və nümunəsini yaratdığı ana dilindəki poeziya örnəkləri öz dilinin şirinliyi, axıcılığı, melodikliyi, ovsunlayıcı təsiri və bir sıra məziyyətlərilə diqqət mərkəzinə gəlir. Bu mənada onun dilindəki dil təzahürü ana dilimizin üslubi imkanları və poetik istifadəliliyini kamilliklə təzahür etdirir. Aşıq Ələsgər Azərbaycan dilinin fonetik imkanlarına dərinlən bələdliyi sayəsində aşıq şeiri tərzində cinaslardan istifadənin yeni mükəmməl faktlarını ortaya çıxara bilmişdir. Əlbəttə, omonimliyın müxtəlif səviyyələrdəki təzahürünə praktik olaraq bələdliyin verdiyi imkanlardan yararlanaraq ustad Ələsgər ən maraqlı cinaslar və cinaslı qafiyələr, rədiflər müəyyənləşdirə bilmiş, olduqca sanballı örnəklərini yaratmışdır. Daha çox omofon adlanan, xalq ədəbiyyatında qulaq cinası, qulaq qafiyəsi qadı altında işlədilən yalnız deyilişinə görə səs uyğunluğu daşıyan qafiyə və ya rədiflərdən istifadə ilə cinas yaratmaq Aşıq Ələsgərin məharətli dilində qabarıq nəzərə çarpır. Aşıq Ələsgər həm də bu imkanlardan faydalanma sayəsində dodaqdəyməz və dildönməz kimi yeni şeir şəkllərini yaratmışdır. Adı belə çox da asan təsir bağışlamayan bu janrlarda şeir nümunələri yaratmağın nə qədər çətin, həm də təcrübə və bilik tələb etdiyini aydın başa düşmək mümkündür. Buna görə də Aşıq Ələsgərin bu sahədə nə qədər ustad, bilici və məharətli olduğu dəqiq aydınlaşır. Bu mənada Aşıq Ələsgər özü bir müəllim, ustad, yaradıcılığı isə bir məktəb, bir təlim dərslidir.

Ustad olaraq Aşıq Ələsgər tək cə xalq düşüncə tərzini, xalq müdrikliyini, xalqın dərin təcrübəsindən irəli gələn hikmət və nəsihət dolu qanadlı sözlərini yaxşıdan yaxşı bilmirdi, həm də onun ustalıq və məharətli tətbiqləri sayəsində müəllifin özünəməxsus hikmətli sözləri ortaya gəlmişdi. Həmid Araslı haqlı olaraq bu haqda yazırdı: *“Aşıq Ələsgər klassik aşıq şeirimizi mükəmməl bilən, yazılı ədəbiyyatımıza yaxından bələd olan, aşıq şeirinin incəliklərini gözəl mənimsəmiş, dərin müşahidəli, xalq dilini bütün zənginliyi ilə öz əsərlərində məharətlə işlətməyi bacaran nadir bir istedad olmuşdur. Məlumdur ki, Azərbaycan dili öz idiomatik ifadələri və ibarələri ilə son dərəcə zəngindir. Bu ibarələrdən yerli-yerində ustalıqla faydalanan sənətkar özü də dillər əzbəri ola biləcək atalar sözü kimi ikmətli, dərin mənalı misralar yarada bilir”* (1, s. 63). Aşıq Ələsgərin “Haqq-nahaq seçilər haqq divanında” kimi onlarla, yüzlərlə xalq hikməti tərzində deyilmiş fikirləri özündən sonra dillər əzbərinə çevrilərək işlədilmiş, həm də qəlibləşmiş ustad fikirlərə çevrilmişdir. Ustadın “Aşıq olub” başlıqlı

şeyri başdan-ayağa hikmət və nəsihət üzərində qurulan bir əsər kimi bütövlükdə aşıqlıq sənəti və aşıq əxlaqı barədə konsepsiyamı özündə ehtiva edir.

Beləliklə, Azərbaycan torpaqlarında xüsusi inkişaf yolu keçən aşıq sənəti onlarla ustad sənətkarı bəxş etmişdir. Aşıq Ələsgər də özünün istedad üzərində qurulan yaradıcılığı ilə aşıq sənətinə və yaradıcılığına zənginlik qatmış və bir sıra yeniliklər gətirmişdir. Onun yaradıcılığı dillər əzbərinə çevrilməkdən başqa mənəvi sərvət və xəzinəmizin də ən qiymətli hissəsini təşkil etmişdir. Nümunələrindən birində “Özün getdin sözün qaldı dünyada!” (4, s. 28) dediyi kimi də, Aşıq Ələsgər özünün hikmət təamlı, şirinlik və gözəllik geyinmiş sözlərilə əbədiyaşarlıq qazanaraq yaddaşlara əbədi yer tutur.

QAYNAQLAR

1. Araslı H. Həmişəyaşar sənətkar. Azərbaycan ədəbiyyatı: tarixi və problemləri. Bakı: Gənclik, 1998, 732 s.
2. Aşıq Ələsgər (tərtib edəni, ön sözün və qeydlərin müəllifi İslam Ələsgər). Bakı: Çarşıoğlu, 2004, 488 s.
3. Aşıq Ələsgər. Əsərləri (Tərtib edəni, öz sözün və qeydlərin müəllifi İ.Ələsgər). Bakı: Şərq-Qərb, 2004, 400 s.
4. Aşıq Ələsgər. Seçilmiş əsərləri (Tərtib edəni, öz sözün və qeydlərin müəllifi İ.Ələsgərov). Bakı: Yazıçı, 1988, 184 s.
5. Hüseynov M. Aşıq Ələsgərin söz ümmanı. Bakı: Elm və təhsil, 2017, 312 s.
6. Ələsgər İ. Haqq aşığı. Aşıq Ələsgər (tərtib edəni, ön sözün və qeydlərin müəllifi İslam Ələsgər). Bakı: Çarşıoğlu, 2004, 488 s.
7. Qasımlı M. Ozan-aşıq sənəti. Bakı: Uğur, 2011, 304 s.
8. Təhmasib M. Məqalələr. Bakı: Elm, 2005, 220 s.
9. Qasımov R. Saz-söz sənətinin Dədə Ələsgəri. “Şərqi səhəri” qəzeti, 2021, 24 aprel.
10. İsmayıl Z. Saz ömrü qədərdir Ələsgər ömrü. <https://ikisahil.az/post/212376-saz-omru-qederdir-elesger-omru>
11. Qasımov R. Hər elmdən halı (Aşıq Ələsgər 200). 26 aprel 2021. <https://nuhcixan.az/news/elm-tehsil/45748-her-elmden-hali>